

Wat van ons is, blijft van ons

**Een onderzoek naar verzorgingsstaatchauvinisme
binnen de culturele context**

Kevin Ruhlessin – 308776

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Sociale wetenschappen
Sociologie
Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

dr. F. Koster – Scriptiebegeleider
dr. Th.W.M. Veld – Tweede beoordelaar scriptie

Augustus 2014

Voorwoord

Het lijkt alweer een eeuw geleden dat ik besloot om Sociologie te gaan studeren aan de Erasmus Universiteit. Waarom Sociologie? Gewoon: het leek me een leuke studie. En: het zou toch geweldig zijn als ik een studie zou volgen waarbij ik me kon verdiepen in allerlei maatschappelijke kwesties en zou leren om deze kwesties door een academische bril te beoordelen? Bijkomend voordeel: een diploma. Hoe mooi!

Hoe de combinatie van studie en werk in de praktijk uit zou pakken was een iets dat zich in de loop van het traject wel uit zou wijzen. Helaas voor mij wees die praktijk uit dat het allemaal niet zo eenvoudig te combineren bleek. En hoewel het geen eeuw was, heeft de studie -mede door een enorm tijdsgebrek- wel erg lang geduurd. Het is inmiddels 8 jaar geleden dat ik me voor het eerst inschreef...

Er zijn momenten geweest dat ik serieus heb overwogen te stoppen. Om me niet meer in te schrijven voor het volgende collegejaar. En als ik het niet zonde had gevonden vond van de tijd die ik er al voor vrij had gemaakt en van de energie die ik erin heb gestopt, had ik er -ook met een haven die al geruime tijd in zicht was – de brui aan gegeven. Dit is het moment waarop ik blij dat ik ieder jaar weer besloot om me in te schrijven.

Dit is ook het moment om mensen te bedanken. Ik wil Ferry Koster bedanken voor de inspiratie, het geduld, het delen van inzichten, het zetten in de goede richting en de spreekwoordelijke schop onder de kont. Theo Veld wil ik bedanken voor zijn betrokkenheid en kanttekeningen als tweede beoordelaar. Ik wil Marc Knijnenburg -voor wie de haven ook al jaren in zicht is- bedanken voor de relativerende zelfspot en het delen van afstudeerleed. Ik wil mijn vrienden en collega's bedanken. Vooral voor al de pijnlijke momenten die ze mij het afgelopen jaar hebben bespaard door niet langer te vragen hoe het ervoor stond met afstuderen. En tenslotte wil ik mijn vriendin Annemieke Pronk bedanken. Haar subtiele (en minder subtiele) hints dat het tijd was om de studie eindelijk af te ronden hebben mij aan het werk gehouden op momenten dat de motivatie er even niet meer was.

Rest mij te melden dat ik de jaren zal koesteren waarin ik in meer of mindere mate bezig geweest ben met de studie Sociologie (al vrees ik dat ik de Sociologie nooit meer helemaal los zal kunnen laten). Het waren geweldige jaren. Bedankt!

Inhoudsopgave

1 Inleiding	4
2 Theoretische uitwerking.....	5
2.1 De relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat-chauvinisme	5
2.2 Mechanismen	6
2.2.1 Wantrouwen – culturele afstand en identificatie.....	6
2.2.2 Etnische bedreiging – uitsluiting van de outgroup	7
2.3 Culturele dimensies: verzorgingsstaatchauvinisme binnen de culturele context	8
2.3.1 Wantrouwen: machtsafstand & feminiteit	9
2.3.2 Etnische bedreiging: onzekerheidsvermijding, collectivisme & kortetermijgerichtheid	10
3 Data en methode.....	12
3.1 Operationalisatie.....	12
4 Resultaten.....	15
4.1 Resultaten controle-effecten	15
4.2 Toetsing hypothesen.....	16
5 Conclusie en discussie	20
6 Literatuur.....	24

1 Inleiding

De verzorgingsstaat kan gezien worden als een stelsel van sociale voorzieningen waar mensen op terug kunnen vallen als het hen om wat voor reden dan ook niet lukt zelf te voorzien in het levensonderhoud, en kan worden beschouwd als een vorm van formele of geïnstitutionaliseerde solidariteit. Typerend voor de verzorgingsstaat is onder andere dat deze wordt georganiseerd vanuit de nationale overheid en dat iedere inwoner van een land onder dezelfde voorwaarden aanspraak kan maken op het recht om gebruik te maken van de voorzieningen.

Om de verzorgingsstaat in stand te houden is voldoende steun vanuit de samenleving noodzakelijk. Deze steun is niet vanzelfsprekend en om op aanhoudende steun te kunnen rekenen worden er hervormingen doorgevoerd in de aard van arrangementen en de toegang tot die arrangementen. Deze hervormingen hebben er in zekere zin toe geleid dat de verzorgingsstaat de afgelopen decennia meer verplichtend van karakter is geworden (o.a. Van der Veen, Achterberg & Raven, 2009): van ontvangers worden meer tegenprestaties verwacht om in aanmerking te komen voor hulp.

Veranderingen in de verwachte tegenprestaties volgen onder meer op ontwikkelingen in de samenlevingen, bijvoorbeeld als gevolg van migratie. Door migratie verandert de samenstelling van een samenleving, wat onder andere tot vragen leidt omtrent de opname van migranten binnen een samenleving en hun toegang tot de arrangementen van verzorgingsstaat: wie mag er wel en wie mag er geen beroep doen op de verzorgingsstaat (De Beer, 2008).

Het verschijnsel om migranten minder recht op sociale zekerheidsrechten toe te kennen dan autochtonen behoeftigen wordt verzorgingsstaatchauvinisme genoemd (o.a. Andersen & Bjorkland, 1990). Verondersteld wordt dat op individueel niveau opleidingsniveau hiervoor de belangrijkste indicator is. Uit diverse onderzoeken blijkt dat migratie de bereidheid om de verzorgingsstaat te steunen vooral onder lager opgeleiden onder druk zet (Bay & Pedersen, 2006; Van der Veen, Achterberg & Raven, 2009). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat lageropgeleiden vanuit hun culturele positie onvoldoende in staat zijn om cultureel afwijkend gedrag van migranten als zodanig te herkennen (Gabennesch, 1972).

Vooraf lager opgeleiden denken dat er misbruik gemaakt wordt van de sociale voorzieningen (Van der Veen et al., 2009) en een gebrek aan vertrouwen in gebruikers leidt tot minder steun voor de verzorgingsstaat (Bay & Andersen, 2006). Daarnaast kan de mate waarin migranten aanspraak mogen maken op de verzorgingsstaatarrangementen gerelateerd worden aan de sociale acceptatie en de etnische bedreiging die vooral door lageropgeleiden wordt ervaren (Mau & Burkhardt, 2009). In navolging van eerdere studies neemt deze huidige studie wantrouwen en etnische bedreiging als de centrale mechanismen waarvan op individueel niveau (theoretisch) verondersteld wordt dat deze van invloed zijn op het verzorgingsstaatchauvinisme van lageropgeleiden.

De mate van verzorgingsstaatchauvinisme verschilt in Europa per land. Een sluitende verklaring hiervoor ontbreekt. Diverse auteurs hebben de oorzaak voor dit verschil in verzorgingsstaatchauvinisme gezocht in de etnische diversiteit van een samenleving en de ondermijning van de sociale cohesie en vertrouwen als gevolg hiervan (o.a. Alesina & Glaeser, 2006). In dit onderzoek wordt een mogelijk andere, aanvullende, verklaring voor het verschil in verzorgingsstaatchauvinisme tussen de verschillende Europese landen onderzocht: de sociale, culturele context van de samenleving. Het verschil in bereidheid onder lageropgeleiden om migranten minder recht op sociale voorzieningen toe te kennen zal in dit onderzoek worden gezocht in landenkenmerken, welke worden gedefinieerd aan de hand van de 5 door Hofstede (2005) onderscheiden culturele dimensies van een land. Hiervoor zal het effect van elk van deze culturele dimensies op de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme worden onderzocht.

Er is in dit onderzoek om verschillende redenen gekozen voor een beperking tot de Europese verzorgingsstaten. Ten eerste is omdat Europese verzorgingsstaten in hun ontstaan en ontwikkeling in zekere zin vergelijkbaar zouden zijn: hun oorsprong ligt in linguïstisch, etnisch

en religieus homogene natiestaten, wat door sommige onderzoekers gezien wordt als een belangrijke historische vereiste voor de ontwikkeling van deze verzorgingsstaten (Bay & Pedersen, 2006). Tegen deze achtergrond zou aangenomen kunnen worden dat toenemende migratie naar de verschillende Europese landen -en toenemende etnische diversiteit als gevolg hiervan- de sociale solidariteit, het onderlinge vertrouwen en -daarmee- het benodigde draagvlak voor de verzorgingsstaat bedreigen zoals Alesina en Glaeser (2006) veronderstellen. Naast deze vergelijkbaarheid is gekozen voor een beperking tot Europese verzorgingsstaten omdat hierover voldoende literatuur voorhanden is om de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging te kunnen onderbouwen. Ten slotte is voor deze beperking gekozen omdat op zowel individueel niveau, als op landenniveau de data voorhanden is om de vergelijkende analyse voor Europese landen te kunnen maken.

Doel van dit onderzoek is het bieden van een aanvullende verklaring voor het verschil in verzorgingsstaatchauvinisme tussen de verschillende Europese landen door de culturele dimensies van Hofstede in de analyse te betrekken. Dit zal worden gedaan door beantwoording van de volgende vraag:

Kan de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme worden verklaard aan de hand van etnische bedreiging en wantrouwen, en wat is de invloed op deze relatie van de verschillende culturele dimensies van een samenleving?

Om deze vraag te beantwoorden zal eerst op individueel niveau theoretisch onderzoek worden gedaan naar de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme (hoofdstuk 2.1). Daarbij zal worden onderzocht op welke manier deze relatie verklaard zou kunnen worden door de achterliggende mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging (hoofdstuk 2.2).

Hierna wordt het op landenniveau theoretische effect van de culturele context op de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme onderzocht. Dit gebeurt aan de hand van de verschillende door Hofstede onderscheiden culturele dimensies (hoofdstuk 2.3). Vervolgens wordt onderzocht of de verschillende dimensies van Hofstede op theoretische gronden als wantrouwen (hoofdstuk 2.3.1) of etnische bedreiging (hoofdstuk 2.3.2) geïnterpreteerd kunnen worden. De hieruit volgende theoretische aannames zullen tenslotte getoetst worden aan de hand van een multi-levelanalyse (hoofdstuk 4).

2 Theoretische uitwerking

In verschillende onderzoeken wordt een relatie tussen verzorgingsstaatchauvinisme en opleidingsniveau beschreven. Hierbij wordt opleidingsniveau gerelateerd aan cultureel kapitaal, en verzorgingsstaatchauvinisme is dan het gevolg van het bezit van weinig cultureel kapitaal. Hieronder wordt eerst deze relatie beschreven. Daarna zullen de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging worden beschreven waarvan verondersteld kan worden dat deze op individueel niveau van invloed te zijn op de mate van verzorgingsstaatchauvinisme.

2.1 De relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme

Om de verzorgingsstaat in stand te houden is een aanhoudende steun van de meerderheid van de bevolking vereist. De steun voor deze door de overheid georganiseerde vorm van solidariteit is echter broos en staat onder spanning, onder meer doordat aan de financieringskant de een meer bijdraagt aan de instandhouding van de verzorgingsstaat dan de ander, terwijl aan de uitgavenkant de ander meer profiteert van de arrangementen dan de een. De Beer (2007) noemt in dit kader de toenemende kennis over de individuele risico's die ervoor zorgt dat steeds beter voorspeld kan worden wie bij zal dragen aan de verzorgingsstaat en wie ervan zal profiteren en waardoor de solidariteit tussen groepen mogelijk eenzijdiger van karakter wordt. Bij dit groeiende bewustzijn over mogelijke risico's voor de verzorgingsstaat, wordt van de overheid verwacht dat zij steeds nadrukkelijker beloftes van veiligheid (voor die verzorgingsstaat) stelt voor de bescherming van die verzorgingsstaat (Beck, 1991).

Daarnaast wordt de instandhouding van de verzorgingsstaat zoals sommige auteurs beweren mogelijk bedreigd door een toenemende heterogeniteit: de Europese verzorgingsstaten vinden hun oorsprong in natiestaten die zowel etnisch, linguïstisch als religieus homogeen van aard waren en historisch wordt dit beschouwd als belangrijke voorwaarde voor het ontstaan van de verzorgingsstaat. Dat moderne verzorgingsstaten door migratie minder stabiel en homogeen van samenstelling zijn geworden, zou kunnen leiden tot minder verbondenheid van de gevestigde bevolking met de nieuwe, autochtone bevolking, een mogelijk wantrouwige houding van de gevestigde bevolking ten opzichte van migranten en verminderde bereidheid onder de gevestigde bevolking om de formele solidariteit met migranten te steunen (De Beer, 2007; Bay & Pedersen, 2006). Belangrijk voor een breed draagvlak voor de verzorgingsstaat is in deze dan ook op welke manier de opname van migranten binnen de verzorgingsstaat wordt georganiseerd en hoe wordt voorkomen dat de "regels" op grond waarvan migranten aanspraak mogen maken op de arrangementen van de verzorgingsstaat tot conflicten leiden (Mau & Burkhardt, 2009). Het stellen van extra regels en voorwaarden aan migranten om aanspraak te kunnen maken op de arrangementen van de arrangementen van de verzorgingsstaat is wat in de literatuur verzorgingsstaatchauvinisme genoemd wordt (Andersen & Bjorkland, 1990, p. 212). Verzorgingsstaatchauvinisme is een verschijnsel dat zich voornamelijk voor zou doen onder lageropgeleide autochtonen, die vanuit hun economische positie worden verondersteld de herverdelingsfunctie van de overheid te steunen, maar deze steun opgeven zodra het migranten zijn die profiteren van de herverdeling.

De verklaring voor het verzorgingsstaatchauvinisme is tweeledig en kan gevonden worden in de culturele positie waarin lageropgeleiden zich bevinden. De eerste verklaring voor verzorgingsstaatchauvinisme kan gevonden worden in de cultureel kapitaaltheorie. Deze theorie stelt dat door deelname aan het onderwijs cultureel kapitaal wordt vergaard aan de hand waarvan uitingen van andere culturen als dusdanig herkend en gewaardeerd kunnen worden. Doordat lageropgeleiden in vergelijking tot hogeropgeleiden over minder cultureel kapitaal beschikken zijn zij minder in staat culturele uitingen te herkennen en te begrijpen, begrijpen zij culturele diversiteit minder goed, accepteren zij moeilijker culturele verschillen en is er (daardoor) minder bereidheid om andere leefstijlen te accepteren. Een gevolg hiervan is dat lageropgeleiden veel minder in staat zijn om cultureel bepaalde gedragingen en uitingen als dusdanig te (h)erkennen en eerder geneigd zijn om dit gedrag als "raar", of "onaangepast" te bestempelen (o.a. Houtman, 2000). De tweede verklaring voor verzorgingsstaatchauvinisme komt voort uit de sterke samenhang tussen opleidingsniveau en autoritarisme (Felling, Peters & Scheper, 1986) die ervoor zorgt dat lageropgeleiden meer dan hogeropgeleiden neigen naar conformisme en een strenge sociale orde. Het gevolg hiervan is onder meer dat lageropgeleiden meer dan hogeropgeleiden waarde hechten aan een levensstijl die gelijk is aan de eigen levensstijl en een afkeer ontwikkelen van "het vreemde" (o.a. Gabennesch, 1972 & Manevska, Waal, Achterberg, Houtman & Koster, 2010). Lageropgeleiden zijn hierdoor minder dan hogeropgeleiden bereid om personen waar geen zekere gelijkenis of verwantschap mee wordt ervaren dezelfde rechten toe te kennen (o.a. Achterberg & Van de Veen, 2011).

2.2 Mechanismen

In eerdere onderzoeken naar verzorgingsstaatchauvinisme worden mogelijke verklaringen voor verzorgingsstaatchauvinisme op individueel niveau vooral gezocht in onderwijsniveau, het daaruit voortkomende cultureel kapitaal en een hang naar conformisme. Dit huidige onderzoek probeert een aanvullende verklaring op individueel niveau te bieden voor de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme door een tweetal mechanismen in de analyse te betrekken waarvan op theoretische gronden verondersteld kan worden dat deze van invloed zouden zijn op deze relatie: wantrouwen en etnische bedreiging. Op deze mechanismen zal in de volgende paragrafen verder worden ingegaan.

2.2.1 Wantrouwen – culturele afstand en identificatie

Het eerste mechanisme dat in dit onderzoek verondersteld wordt te leiden tot verzorgingsstaatchauvinisme onder lageropgeleiden is dat zij, doordat zij over minder cultureel kapitaal beschikken dan hogeropgeleiden en meer neigen naar autoritarisme, een wantrouwige houding tegenover migranten ontwikkelen en de verzorgingsstaat "beschermen" tegen misbruik.

Voor een aanhoudend brede steun onder de bevolking voor de verzorgingsstaat noemt De Swaan drie criteria waar in ieder geval aan voldaan zou moeten worden. Het eerst criterium dat hij noemt is disability, waarmee wordt aangegeven dat een behoeftige buiten zijn eigen wil behoeftig moet zijn geworden en onbekwaam is in zelfvoorziening. Het tweede criterium is docility. Hiermee geeft hij aan dat een behoeftige volzaam en onderdanig moet zijn en dat deze doet wat er van hem gevraagd wordt. Het derde criterium dat De Swaan noemt is het criterium dat voor dit onderzoek het meest relevant is: proximity. Proximity houdt in dat de bereidheid om te steunen toeneemt naarmate de behoeftige meer gelijkenis of verwantschap met de gever vertoont (De Swaan, 1988). Een logische gevolg hiervan is dat als in onvoldoende mate kan worden voldaan aan dit proximitycriterium, dus als "de betalers" zich onvoldoende met "de ontvangers" kunnen identificeren, dit van invloed zal zijn op hun steun voor de verzorgingsstaat.

Uiteraard is het voor dit onderzoek van belang om te kunnen constateren dat onvoldoende identificatie van de betalers met de ontvangers van invloed is op de steun voor de gehele verzorgingsstaat. In dit kader is het echter belangrijker dat er eveneens een zekere differentiatie in de steun voor de verschillende arrangementen geconstateerd kan worden. Het gaat in dit onderzoek immers om de steun van lageropgeleiden voor de verzorgingsstaat en de rechten van migranten om aanspraak te maken op de verzorgingsstaatarrangementen.

Voor de steun onder betalers is een hoog vertrouwen in de juiste bedoelingen van de ontvangers onontbeerlijk. Andersom leidt verdenking van misbruik van de voorzieningen tot een afnemende steun voor de verzorgingsstaat (Overbye, 2000). Dit wordt bevestigd door Van der Veen die stelt dat het idee dat mensen die buiten hun eigen wil behoeftig zijn en niet zonder hulp kunnen daadwerkelijk geholpen moeten worden breed wordt gedragen, maar dat verschil in steun gevonden kan worden als het gaat om arrangementen die meer geassocieerd worden met misbruik, waarbij er meer tegenprestaties van (en controle op) de ontvanger verwacht worden (Van der Veen et al., 2010). Vooral nabijheid zou een belangrijke indicator zijn voor een verwachte tegenprestatie. Een cultureel verschil tussen betalers en ontvangers zorgt ervoor dat de steun voor aanspraak op de verzorgingsstaat wordt ondermijnd voor groepen mensen die in culturele zin ver buiten de mainstream staan. Deze ondermijning van de steun aan ontvangers die in cultureel opzicht afwijken van de betalers uit zich volgens Van der Veen doordat deze steun voorwaardelijker is; er worden meer eisen aan de behoeftige gesteld aan om aanspraak te mogen maken op steun.

Het zijn vooral lageropgeleiden die zich dan laten voorstaan op hogere eisen (meer preventie en meer activering) voor migranten dan voor andere behoeftigen zoals ouderen en zieken. De verklaring voor dit verzorgingsstaatchauvinisme is een zeker wantrouwen dat zij hebben in "de ander". Lageropgeleiden vertrouwen er niet op dat degenen waarvan zij cultureel verschillen handelen overeenkomstig de regels van het systeem. Zij kunnen zich niet met migranten identificeren, herkennen de culturele uitingen van migranten niet als zodanig en zien slechts vreemd en onaangepast gedrag waarin een oorzaak voor de aanspraak op de verzorgingsstaatarrangementen wordt gezien.

2.2.2 Etnische bedreiging – uitsluiting van de outgroup

Een andere verklaring voor het verzorgingsstaatchauvinisme onder lageropgeleiden kan wellicht gevonden worden binnen het concept van (ervaren) etnische bedreiging. Uitgangspunt hierbij is dat ervaren etnische bedreiging gerelateerd kan worden aan sociale acceptatie (van migranten door lageropgeleiden) en de mate waarin aanspraak gemaakt mag worden op rechten (Scheepers, Gijsberts & Coenders, 2002; Mau & Burkhardt, 2009). Zoals gezegd vinden verzorgingsstaten hun oorsprong in homogene en stabiele samenlevingen waarbij er een zekere overeenkomst bestond tussen de "betalers" en "ontvangers". Vooral vanuit Amerikaans onderzoek is aangetoond dat heterogeniteit, en met name etnische heterogeniteit, aanhoudende steun voor de verzorgingsstaat negatief beïnvloedt. Het onderliggende mechanisme hierbij is racisme: binnen de Amerikaanse samenleving heerst het idee dat de meeste mensen die gebruik maken van de verzorgingsstaatarrangementen zwart zijn én dat zwarten een lager arbeidsethos hebben dan blanken (Gilens, 1999). Deze racistische overtuiging is niet van belang voor het wel of niet toekennen van gelijke rechten

aan leden van een culturele outgroup, maar voor de houding ten opzichte van de verzorgingsstaat in het algemeen. Hoewel racisme als verklaring voor verminderde steun voor de gehele verzorgingsstaat in Europa nog niet is aangetoond, wordt in dit onderzoek verondersteld dat een gebrek aan gelijkheid tussen betaler en ontvanger leidt tot een negatieve houding tegenover migranten en een zeker ervaren gevoel van etnische bedreiging.

Bepalend voor de houding ten opzichte migranten is de hoeveelheid cultureel kapitaal waarover iemand beschikt en waarvoor opleiding de belangrijkste indicator is. Hoewel de helft van de Europeanen een negatieve mening heeft over migranten, is de mening van lageropgeleiden over migranten negatiever dan die van hogeropgeleiden (Kunovich, 2004). Vanuit de cultureel kapitaaltheorie is bekend dat lageropgeleiden meer geneigd zijn culturele verschillen af te wijzen en een negatieve houding aan te nemen ten opzichte van migranten. Van laagopgeleiden is daarnaast bekend dat zij meer neigen naar autoritarisme en ook van anderen verwachten dat deze zich conformeren aan de "normale" (gedrags)regels.

De negatieve houding van lageropgeleiden ten opzichte van migranten leidt ertoe dat lageropgeleiden zich er sterker bewust van worden dat er een verschil is met migranten. Door dit sterkere bewustzijn van lageropgeleiden van een (cultureel) verschil met migranten, zijn zij zich sneller gewaar van het bestaan van een culturele outgroup als zij ermee in aanraking komen. Deze gewaarwording heeft een gevoel van etnische bedreiging tot gevolg (Manevska & Achterberg, 2011). Aanwezigheid van een culturele outgroup leidt niet tot een algemeen gevoel van etnische bedreiging. Wel ontstaat er een gevoel van etnische bedreiging onder lageropgeleiden die in het contact met migranten gedragingen constateren die zij niet (her)kennen. Gezegd zou kunnen worden dat de etnische bedreiging die lageropgeleiden ervaren door de aanwezigheid van een outgroup, wordt ervaren op culturele gronden. In reactie op de ervaren etnische bedreiging komen lageropgeleiden in opstand tegen andere culturen om hun eigen cultuur te beschermen. Hierdoor ontstaat een competitie om cultuur, om normen en waarden (Schneider, 2008), waarbij migranten worden uitgesloten van instituties als de verzorgingsstaatarrangementen.

2.3 Culturele dimensies: verzorgingsstaat Chauvinisme binnen de culturele context

In vergelijking tot andere behoeftigen als ouderen en invaliden, is in heel Europa de bevolking het minst solidair met migranten (Van Oorschot, 2006, 2007). Op individueel niveau lijkt opleidingsniveau de belangrijkste indicator te zijn voor dit verzorgingsstaat Chauvinisme. Op nationaal niveau zijn echter ook zaken als het bruto nationaal product, werkloosheidspercentage en de manier waarop de verzorgingsstaat ingericht is van invloed op de mate waarin het migranten gegund wordt om recht te mogen maken op de arrangementen van de verzorgingsstaat (Mau & Burkhardt, 2009). In dit onderzoek wordt gezocht naar een aanvullende verklaring voor verzorgingsstaat Chauvinisme op landniveau door de invloed van de cultuur van een samenleving in de analyse te betrekken. De invloed van cultuur wordt gemeten aan de hand van het theoretisch raamwerk van Hofstede (Hofstede, 1980). Daarnaast wordt het interactie-effect tussen cultuur en opleidingsniveau onderzocht.

Cultuur volgens Hofstede, heeft betrekking op de diepgewortelde waarden van een samenleving. Hij noemt dit "de collectieve mentale voorprogrammering die de leden van één groep of categorie mensen onderscheidt van die van een andere groep of categorie" (Hofstede 2002, p. 9). Dit verschil uit zich in symbolen, helden, rituelen en collectieve waarden die de leden van een samenleving met elkaar delen. Met deze definitie wordt al duidelijk dat cultuur zich op verschillende niveaus kan voordoen. Bij een *groep mensen* of *een categorie* kan immers zowel worden gedacht aan de bevolking van een land (landniveau), maar ook bijvoorbeeld aan die van een stad (lokaal niveau) of de medewerkers van een bedrijf of instelling ("bedrijfscultuur"). Hoewel Hofstede ervoor pleit om zijn theoretisch raamwerk alleen op landniveau te gebruiken, is een groot deel van de studies waarin gebruik gemaakt is van Hofstede's raamwerk op een ander niveau verricht. Daarnaast blijkt het merendeel van deze studies alleen de invloed van de culturele waarden als hoofdeffect te onderzoeken, terwijl er relatief weinig onderzoek is gedaan naar de interactie-effecten van cultuur. Opvallend, aldus Kirkman, omdat het culturele raamwerk van Hofstede juist ontworpen is om verschillen tussen

landen te verklaren. Onderzoekers zouden daarom altijd in ieder geval moeten controleren op mogelijke interessante interactie-effecten (Kirkman, Lowe & Gibson, 2006).

Nationale culturen kunnen volgens Hofstede op vijf dimensies van elkaar verschillen, waarbij in het achterhoofd moet worden gehouden dat de score van een nationale cultuur op een cultuurdimensie ergens tussen de twee uitersten van een schaal ligt. Cultuurdimensies zijn dus relatieve en geen absolute grootheden (Hofstede, 2005). De dimensies die kunnen worden onderscheiden zijn *machtsafstand*, *feminiën-masculiën* ("feminiteit"), *individualisme-collectivisme* ("collectivisme"), *onzekerheidsvermijding* en *langetermijngerichtheid-kortetermijngerichtheid* ("kortetermijngerichtheid").

De 5 culturele dimensies waarvan op landenniveau het effect op verzorgingsstaatchauvinisme wordt onderzocht, worden gerelateerd aan de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging die op individueel niveau verondersteld worden van invloed te zijn op de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme. Deze dimensies worden vervolgens als een van deze beide mechanismen geïnterpreteerd. Tenslotte wordt onderzocht of de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme versterkt wordt door de culturele context. In de volgende paragraaf wordt beschreven welke dimensie op welke gronden aan welk mechanisme wordt gerelateerd.

2.3.1 Wantrouwen: machtsafstand & feminiteit

Zoals eerder beschreven kan verzorgingsstaatchauvinisme het gevolg zijn van een gebrek van vertrouwen in de ontvangers: doordat lageropgeleiden cultureel bepaalde gedragingen van migranten niet als dusdanig herkennen, ontwikkelen zij een bepaald wantrouwen tegen migranten en twijfelen zij eraan of migranten zich aan de regels van de verzorgingsstaat houden. Verwacht wordt dat voornamelijk samenlevingen met een *grote machtsafstand* en landen met een *feminiene cultuur* wantrouwen jegens migranten het mechanisme is dat van invloed is op de mate van verzorgingsstaatchauvinisme.

Machtsafstand

Volgens Hofstede heeft de culturele dimensie *machtsafstand* betrekking op de mate waarin minder machtige leden van instituties of organisaties in een land verwachten en accepteren dat de macht ongelijk verdeeld is. Een grote machtsafstand binnen een samenleving uit zich door het bestaan van verschillende sociale klassen. Van burgers wordt verwacht dat zij gehoorzamen en zich houden aan de regels van de samenleving. Er zijn binnen de samenleving inkomensverschillen welke in stand worden gehouden en die worden vergroot door het belastingsysteem. Voor samenlevingen met een kleine machtsafstand geldt logischerwijs het tegengestelde: ongelijkheid wordt als onwenselijk beschouwd en met behulp van politieke middelen verminderd. Dit zou betekenen dat in een samenleving met een kleine machtsafstand migranten eerder in aanmerking komen voor aanspraak op de verzorgingsstaatarrangements, welke immers herverdeling en verkleining van de ongelijkheid tot doel hebben.

Binnen deze dimensie wordt veel belang gehecht aan gehoorzaamheid en zoals we zagen kan verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van wantrouwen worden gerelateerd aan een gebrek aan vertrouwen van lageropgeleiden in het volgens de regels spelen door migranten. Het gevolg hiervan is dat lageropgeleiden voor meer disciplineren van migranten zijn om misbruik van de voorzieningen te voorkomen. Het lijkt daarentegen onwaarschijnlijk dat het verzorgingsstaatchauvinisme in landen die hoog scoren op deze dimensie gerelateerd kan worden aan etnische bedreiging: binnen deze landen wordt ongelijkheid tussen verschillende groepen immers geaccepteerd (en bevestigd) en niet als bedreigend ervaren.

Feminiteit

Binnen de dimensie *masculiën-feminiën* staat een masculiene samenleving (een samenleving waarin sociale sekserollen duidelijk zijn afgebakend: mannen zijn assertief, hard en op succes gericht en vrouwen worden geacht bescheiden en zorgzaam te zijn en oog te hebben voor de kwaliteit van de samenleving. Masculiene samenlevingen als geheel zijn hard en sympathiseren met de sterksten) tegenover de feminiene samenleving waarin de emotionele sekserollen elkaar overlappen; waarin mannen en vrouwen bescheiden zijn en gericht op de

kwaliteit van het bestaan. Kort gezegd: masculiene samenlevingen zijn competitieve samenlevingen waarin wordt gestreefd naar prestatie; feminiene samenlevingen zijn samenlevingen waarin wordt gestreefd naar welvaart.

In het beleid van feminiene samenlevingen is dat terug te zien in de aandacht voor publieke taken: gezondheidszorg, veiligheid, onderwijs en armoedebestrijding. Er ligt in feminiene samenlevingen een duidelijke taak voor de overheid om te zorgen voor alle burgers en de nadruk ligt op welvaart voor iedereen, ongeacht afkomst. Waar het migratie betreft laten masculiene samenlevingen zich kenmerken door assimilatie en feminiene samenlevingen door het streven naar consensus; samen zoeken naar oplossingen waar zowel de autochtone bevolking, als migranten zich in kunnen vinden.

Feminiene samenlevingen zijn gericht op integratie en consensus. In deze samenlevingen wordt onderhandeld met migranten, worden compromissen met migranten gesloten en hebben migranten toegang tot publieke voorzieningen. De oorzaak voor verzorgingsstaatchauvinisme in dergelijke samenlevingen zal vermoedelijk gezocht moeten worden in wantrouwen: doordat lageropgeleiden de cultureel afwijkende gedragingen van migranten niet als dusdanig herkennen, twijfelen zij aan de goede bedoelingen en de welwillendheid van migranten om samen tot oplossingen te komen. En doordat migranten toegang hebben tot de publieke voorzieningen leidt het niet kunnen plaatsen van cultureel afwijkende gedrag tot vermoedens van misbruik. Verwacht wordt dat hoe feminiener een samenleving is, hoe sterker de invloed van het mechanisme wantrouwen op het verzorgingsstaatchauvinisme. Dit leidt tot 2 hypothesen:

de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van wantrouwen, wordt versterkt door "machtsafstand" (hypothese 1a).

de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van wantrouwen, wordt versterkt door "feminiteit" (hypothese 1b).

2.3.2 Etnische bedreiging: onzekerheidsvermijding, collectivisme & kortetermijngerichtheid

Verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van etnische bedreiging kan gezien worden een als strijd om cultuur, om normen en waarden. In deze strijd proberen lageropgeleide autochtonen (culturele ingroup) migranten (culturele outgroup) uit te sluiten van de verzorgingsstaatarrangementen. Verwacht wordt dat voornamelijk in samenlevingen met een hoge mate van onzekerheidsvermijding, een collectivistische cultuur of een langetermijngerichte cultuur, ervaren etnische bedreiging het mechanisme is dat van invloed is op de mate van verzorgingsstaatchauvinisme.

Onzekerheidsvermijding

Onzekerheidsvermijding kan worden omschreven als de mate waarin leden van een samenleving zich bedreigd voelen door onzekere of onbekende situaties en komt tot uiting in nerveuze spanning en de behoefte aan voorspelbaarheid door middel van formele en informele regels. In culturen met een sterke onzekerheidsvermijding wordt afwijkend gedrag niet geaccepteerd en als bedreiging van de orde ervaren. Er wordt veel waarde gehecht aan het voorkomen en neutraliseren van invloeden van buitenaf (dat wil zeggen: van hetgeen dat anders is dan wat voortkomt uit de "eigen" cultuur) die voor onzekerheid kunnen zorgen. Angst voor het onzekere -voor wat anders is- zorgt ervoor dat er berekenend te werk wordt gegaan om risico's uit te sluiten. Er is dan ook een grote behoefte aan wet- en regelgeving om duidelijkheid te verschaffen over wie wat kan en mag. Deze regels zorgen voor bescherming van het "eigen" tegen het "vreemde". Binnen culturen die hoog scoren op deze dimensie - bestaat een hogere de kans op het opkomen van intolerante politieke ideologieën en is xenofobie niet uitzonderlijk.

Omdat in samenlevingen die hoog scoren op de dimensie onzekerheidsvermijding "het vreemde" als bedreigend wordt ervaren en vreemde invloeden worden gereguleerd om "het eigen" te beschermen, wordt in dit onderzoek verwacht dat hoe hoger samenlevingen scoren op deze dimensie, hoe sterker het verzorgingsstaatchauvinisme het gevolg is van etnische

bedreiging.

Collectivisme

De dimensie *collectivisme* kenmerkt zich enerzijds door samenlevingen waarin de banden tussen individuen onderling los zijn. Waarin iedereen alleen voor zichzelf en naaste familie wordt geacht te zorgen (individualistische samenlevingen) en anderzijds samenlevingen waarin de leden van die samenleving vanaf de geboorte opgenomen zijn en worden in hechte groepen die hen bescherming biedt in ruil voor onvoorwaardelijke loyaliteit (collectivistische samenlevingen).

In collectivistische samenlevingen gaat het belang van de groep boven dat van een individu en ontleent het individu zijn identiteit aan die van de groep. Dit houdt in dat allereerst wordt gezorgd voor het welzijn van de groep. Ook door het individu. In collectivistische landen wordt het leven gedomineerd door groepsbelangen en onderscheid maken tussen de eigen groep (ingroup) en andere groepen (outgroup) is diep geworteld. Daarbij is het vanzelfsprekend dat beter voor de ingroup dan voor de outgroup wordt gezorgd. In individualistische samenlevingen zorgt het individu daarentegen allereerst voor zichzelf en zijn naaste familie. Ten opzichte van collectivistische samenlevingen zullen in individualistische samenlevingen migranten weinig rechten worden toegekend: iedereen zorgt in die laatste immers in eerste instantie voor zichzelf.

Omdat bescherming van de rechten en het welzijn van de ingroup belangrijke kenmerken zijn van collectivistische samenlevingen, en het verzorgingsstaatchauvinisme door etnische bedreiging zich in uitsluiting van de outgroup van sociale voorzieningen uit, is het aannemelijk dat hoe collectiever samenlevingen zijn, hoe sterker het verzorgingsstaatchauvinisme in die samenlevingen gerelateerd kan worden aan het mechanisme van etnische bedreiging.

Langetermijngerichtheid

De laatste dimensie is *kortetermijngerichtheid* (oftewel: Confuciaans dynamisme). In langetermijngerichte culturen streven mensen naar beloningen in de toekomst en oplossingen voor problemen op lange termijn, in kortetermijngerichte culturen wordt het doen en laten vooral bepaald door acute bekommernissen en traditie. Deze dimensie is door Hofstede in een latere fase toegevoegd aan de eerste vier oorspronkelijke dimensies. De manier waarop samenlevingen met migranten omgaan zegt iets over hun langetermijngerichtheid: samenlevingen waarin op een pragmatische manier met migranten om wordt gegaan en die bereid zijn zich flexibel op te stellen in kwesties omtrent migranten zijn gericht op de toekomst ("toekomst is per definitie een langetermijnprobleem"); samenlevingen die in migrantenkwesties ad-hoc handelen zijn daarentegen kortetermijngericht. Gezegd zou kunnen worden dat samenlevingen die meer korte termijn gericht zijn zich meer laten leiden door problemen, terwijl langetermijngerichte samenlevingen meer gericht zijn op oplossingen.

Samenlevingen die een beleid hebben gericht op integratie en participatie van migranten in de maatschappij zijn langetermijngericht. Samenlevingen die migranten in eerste instantie beschouwen als een probleem (dat buiten de maatschappij gehouden moet worden, tot er een oplossing voor "gevonden" is), zijn dan korte termijn gericht.

In dit onderzoek wordt verondersteld dat hoe meer een samenleving is gericht op de korte termijn, hoe meer het verzorgingsstaatchauvinisme van die samenleving kan worden gerelateerd aan het uitsluitingsmechanisme van etnische bedreiging. Verwacht wordt dat migranten in deze samenlevingen zoveel mogelijk buiten de samenleving worden gehouden en uitgesloten worden van de voorzieningen. Bovenstaande leidt tot de volgende 3 hypothesen:

de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van etnische bedreiging wordt versterkt door "onzekerheidsvermijding" (hypothese 2a)
de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van etnische bedreiging wordt versterkt door "collectivisme" (hypothese 2b)
de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van etnische bedreiging wordt versterkt door "kortetermijngerichtheid" (hypothese 2c).

3 Data en methode

In deze paragraaf worden de data en methode besproken die in dit onderzoek gebruikt worden.

Data

Bovenstaande hypothesen zullen worden getoetst aan de hand van data uit de vierde ronde van de European Social Survey (2008), welke is samengesteld uit surveydata van 31 landen. De individuele gegevens van iedere respondent uit de European Social Survey worden op landenniveau gekoppeld aan de Hofstede-scores op de verschillende dimensies, gepubliceerd op zijn website (geert-hofstede.com). De basis voor de gebruikte Hofstede-scores op landenniveau vormt het onderzoek van Hofstede waarvoor tussen 1967 en 1973 gegevens van meer dan 100.0000 mensen in meer dan 40 landen zijn verzameld. Deze gegevens hebben betrekking op denkpatronen, gevoelens en mogelijke handelwijzen, aangeleerd en voortvloeiend uit de cultuur waarin iemand is opgegroeid. Op grond van deze gegevens heeft Hofstede vijf onafhankelijke dimensies geïdentificeerd waarlangs culturen van elkaar kunnen verschillen. Ieder land krijgt een score per dimensie. De scores per land zijn relatief en worden bepaald door de onderlinge verhouding van de landen. Bovendien zouden deze relatieve scores door de jaren stabiel zijn ten opzichte van elkaar (Hofstede 2005). Dit onderzoek beperkt zich tot de 29 Europese landen waarover zowel in de vierde ronde van de European Social Survey, als in de database van Hofstede data beschikbaar zijn.

Methode

Voor de toetsing van de hypothesen wordt gebruik gemaakt van een multi-levelanalyse. Dit omdat in de analyse zowel data op individueel als data op landenniveau wordt betrokken. Een multi-levelanalyse laat toe tegelijkertijd individuele effecten en effecten op landenniveau te onderzoeken.

Op *individueel niveau* zullen door middel van de multi-levelanalyse de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme, en het mogelijke effect van de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging op deze relatie worden onderzocht. Op *landniveau* zal het veronderstelde effect van de verschillende culturele dimensies op deze mechanismen worden onderzocht.

Naast een toetsing van de individuele effecten en effecten op landenniveau, zal zoals Kirkman aanbeveelt (Kirkman et al., 2005), worden gecontroleerd op mogelijke interactie-effecten. Hiervoor wordt de multi-level interactie onderzocht tussen de verschillende culturele dimensies (landenniveau) en het onderwijsniveau, wat op individueel niveau verondersteld wordt de belangrijkste indicator te zijn voor de mate waarin migranten het recht wordt gegund gebruikt te mogen maken van de arrangementen van de verzorgingsstaat.

3.1 Operationalisatie

Variabelen individueel niveau

Alhoewel met verzorgingsstaatchauvinisme oorspronkelijk de houding van lageropgeleide autochtonen ten opzichte van het recht van migranten op gebruikmaking van sociale zekerheidsarrangementen wordt bedoeld, wordt in dit onderzoek de *verzorgingsstaatchauvinisme* gemeten als de houding van alle lageropgeleiden ten opzichte van het recht van migranten aanspraak te mogen maken op sociale zekerheidsarrangementen. De reden hiervoor is dat op grond van de theorie van Hofstede aangenomen zou kunnen worden dat de instroom van migranten geen invloed heeft op een cultuur (waaronder de houding ten opzichte van het recht op gebruikmaking van sociale zekerheidsarrangementen door migranten) omdat cultuur "een ongeschreven boek is met regels voor het sociale spel, dat nieuwkomers meekrijgen van hen die er al waren, en zich nestelt in hun bewustzijn" (Hofstede, 49). Hieruit zou dan volgen dat lageropgeleide migranten dezelfde denkbeelden hebben als lageropgeleide autochtonen, ook als het gaat om houding ten opzichte het wel of niet toekennen van sociale steun aan migranten en de voorwaarden waarop die steun verleend zou moeten worden.

Om de *afhankelijke variabele verzorgingsstaatchauvinisme* te meten wordt in navolging van Van der Waal, Achterberg en Van Oorschot (2011) gekozen voor de vraag 'WANNEER Zouden IMMIGRANTEN RECHTEN OP UITKERINGEN / DIENSTEN MOETEN VERKRIJGEN?'. De volgende 5 mogelijke antwoorden op deze vraag zijn: 1) 'DIRECT BIJ AANKOMST' 2) 'NADAT ZIJ EEN JAAR IN EEN LAND HEBBEN GEWOOND, EN AL DAN NIET BELASTING HEBBEN BETAALD' 3) 'PAS NADAT ZE HEBBEN GEWERKT EN TENMINSTE EEN JAAR BELASTINGEN HEBBEN BETAALD' 4) 'ZODRA ZIJ STAATSBURGER ZIJN GEWORDEN VAN EEN LAND' 5) 'ZE Zouden NOOIT DEZELFDE RECHTEN MOGEN KRIJGEN'. Een hogere score staat voor een hogere mate van verzorgingsstaatchauvinisme.

Voor het meten van de *onafhankelijke variabele etnische bedreiging* wordt voor een deel aangesloten bij de schaal die Manevska & Achterberg (2011) hebben gebruikt om ervaren etnische bedreiging te meten. De data die zij hiervoor gebruikten is afkomstig uit de eerste ronde van de European Social Survey. Echter, in de vierde ronde van de European Social Survey zijn niet alle 6 door hen gebruikte items opgenomen. De 4 items die in de vierde European Social Survey zijn opgenomen, en voor dit onderzoek gebruikt worden zijn:

1) 'IMMIGRANTEN ONTVANGEN MEER OF MINDER DAN ZIJ BIJDRAGEN', 2) 'IMMIGRANTEN ZIJN SLECHT OF GOED VOOR DE ECONOMIE VAN EEN LAND' 3) 'HET CULTURELE LEVEN VAN EEN LAND WORDT ONDERMIJND OF VERRIJKT DOOR MIGRANTEN', 4) 'MIGRANTEN MAKEN EEN LAND EEN SLECHTERE OF BETERE PLEK OM TE LEVEN'. Aan de hand van deze items is een schaal geconstrueerd (Cronbachs alfa is 0,79). Een hogere score op deze schaal betekent een hogere mate van (ervaren) etnische bedreiging.

De *onafhankelijke variabele wantrouwen* wordt in dit onderzoek gemeten aan de hand van de volgende vijf vragen: 1) 'DE MEESTE MENSEN ZIJN TE VERTROUWEN OF JE KAN NIET VOORZICHTIG GENOEG ZIJN', 2) 'DE MEESTE MENSEN PROBEREN MISBRUIK TE MAKEN VAN IEMAND OF PROBEREN OM EERLIJK TE ZIJN', 3) 'DE MEESTE WERKLOZEN PROBEREN NIET ECHT OM EEN BAAN TE VINDEN', 4) 'VELEN VERKRIJGEN UITKERING/DIENSTEN ALHOEWEL ZIJ ER GEEN RECHT OP HEBBEN' 5) 'UITKERINGEN / DIENSTEN MAKEN MENSEN LUI'. De antwoorden op deze vragen vormen samen een schaal (Cronbachs alfa is 0,70). Een hogere score op deze schaal betekent een hogere mate van wantrouwen.

De *onafhankelijke variabele opleidingsniveau* wordt gemeten door de vraag 'HOOGSTE OPLEIDINGSNIVEAU'. Het opleidingsniveau van de respondenten wordt gemeten in 7 categorieën. Een hogere score op deze vraag betekent een hoger opleidingsniveau.

Variabelen landenniveau

Voor meting van de invloed van de cultuur op de mechanismen *etnische bedreiging* en *wantrouwen* wordt gebruikt gemaakt van de data van Hofstede (geert-hofstede.com). In de data van Hofstede krijgen landen per dimensie een score. Deze score op landenniveau wordt gekoppeld aan de individuele gegevens en gebruikt in de analyse.

Een hoge score op de dimensies masculien/feminien, individualisme/collectivisme en langetermijngerichtheid/ kortetermijngerichtheid staat voor een hoge mate van masculiniteit, individualisme en langetermijngerichtheid. Omdat bij de toetsing van de hypothesen uitgegaan wordt van de andere kant van deze dimensies, zijn de scores voor deze dimensies omgepoold waardoor een hogere score staat voor een hogere mate van feminiteit, collectivisme en kortetermijngerichtheid. De dimensies machtsafstand en onzekerheidsvermijding meten de mate van machtsafstand en onzekerheidsvermijding en een hogere score op deze dimensies betekent een hogere mate van machtsafstand en onzekerheidsvermijding.

Controlevariabelen

Daarnaast wordt gecontroleerd op leeftijd (in jaren), geslacht (man/vrouw), leefomgeving (stad - dorp) en geloof. Zoals Manevska en Achterberg (2011) aangeven zijn dit de variabelen waarvan in eerder onderzoek (Coenders, 2001) is aangetoond dat deze van invloed zijn op de manier waarop mensen denken over etnische minderheden.

Hofstede-scores per land per dimensie

LAND	Machts-afstand	Collectivisme *	Feminiteit *	Onzekerheids-vermijding	Kortetermijn-gerichtheid *
Oostenrijk	11	34	31	70	19
België	65	14	56	94	12
Bulgarije	70	59	70	85	
Zwitserland	34	21	40	58	10
Tsjechië	57	31	53	74	37
Duitsland	35	22	44	65	19
Denemarken	18	15	94	23	4
Estland	40	29	80	60	
Spanje	57	38	68	86	31
Finland	33	26	84	59	9
Frankrijk	68	18	67	86	11
Verenigd Koninkrijk	35	0	44	35	25
Griekenland	60	54	53	112	
Kroatië	73	56	70	80	
Hongarije	46	9	22	82	0
Ierland	28	19	42	35	7
Israël	13	35	63	81	
Nederland	38	9	96	53	6
Noorwegen	31	20	102	50	6
Polen	68	29	46	93	18
Portugal	63	62	79	104	20
Roemenië	90	59	68	90	
Rusland	93	50	74	95	
Zweden	31	18	105	29	30
Slovenië	71	62	91	88	
Slowakije	104	37	0	51	12
Turkije	66	52	65	85	
* omgepoolde waarden					

4 Resultaten

De hypothesen zijn door middel van een multi-levelanalyse getoetst. In deze paragraaf worden de resultaten van deze toetsing gerapporteerd. Om de resultaten inzichtelijk te maken worden deze in verschillende tabellen gepresenteerd.

4.1 Resultaten controle-effecten

Op basis van tabel 1 worden de effecten van de (controle-)variabelen en het effect van opleidingsniveau op verzorgingsstaatchauvinisme via de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging op individueel niveau geïnterpreteerd (micro-effecten).

Het nulmodel van de multi-levelanalyse laat zien dat, gebaseerd op de intraklasse correlatie, ruim 10% van de variantie in verzorgingsstaatchauvinisme toegeschreven kan worden aan de variantie tussen de verschillende landen. In model 1 worden opleidingsniveau en de controlevariabelen toegevoegd aan het nulmodel. Het toevoegen van deze variabelen zorgt voor een verbetering op van de fit van het model ten opzichte van het nulmodel (afname in -2 log likelihood, de deviantie is 1659,898). Na toevoeging van deze variabelen blijkt verzorgingsstaatchauvinisme -zoals verwacht- negatief en significant samen te hangen met het opleidingsniveau. Dit betekent dat op individueel niveau het verzorgingsstaatchauvinisme hoger is naarmate het opleidingsniveau lager is. Verder laat model 1 een significante negatieve samenhang tussen verzorgingsstaatchauvinisme en opleidingsniveau en een significante positieve samenhang tussen verzorgingsstaatchauvinisme en leeftijd zien. Ook laat model 1 positieve relaties zien tussen geslacht – verzorgingsstaatchauvinisme en religie – verzorgingsstaatchauvinisme. Deze relaties zijn echter niet significant. Het model laat ook een positief significant verband zien tussen verzorgingsstaatchauvinisme en het wonen op het platteland, in een dorp of in een kleine stad.

In model 2 worden de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging toegevoegd aan het controlemodel. Toevoeging van deze mechanismen leidt tot een verbetering van het model (-2 log likelihood neemt af met 14188,959). Ook zorgt het toevoegen van de mechanismen ervoor dat het effect van opleidingsniveau op verzorgingsstaatchauvinisme voor een groot deel wordt wegverklaard. Na toevoeging van *wantrouwen en etnische bedreiging* neemt het effect van opleidingsniveau sterk af: van $-,051$ naar $-,013$. Dit betekent dat lageropgeleiden meer verzorgingschauvinisme laten zien omdat zij zich sterker etnisch bedreigd voelen en wantrouwiger zijn. Beide mechanismen laten een significant effect zien, maar zoals model 2a en 2b laten zien is het effect van wantrouwen op de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme zeer beperkt ten opzichte van het effect van etnische bedreiging.

Ook laat model 2 een significant effect van het geslacht op verzorgingsstaatchauvinisme zien. Dit is opmerkelijk. Zolang niet voor wantrouwen en etnische bedreiging gecontroleerd wordt, blijft het effect van geslacht op verzorgingsstaatchauvinisme onzichtbaar. Zodra echter rekening gehouden wordt met de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging, wordt er wel een significant positief effect zichtbaar tussen man en verzorgingsstaatchauvinisme. De mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging blijken het effect van geslacht op verzorgingsstaatchauvinisme te onderdrukken. Er is sprake van een onderdrukkingseffect.

Het model laat tenslotte zien dat na toevoeging van de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging het effect van de woonomgeving voor een deel wordt wegverklaard. De effecten op verzorgingsstaatchauvinisme van wonen op het platteland, in een dorp en in een kleine stad nemen af, en alleen de effecten van wonen op het platteland en in een dorp zijn nog significant van invloed op de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme .

TABEL 1

Onafhankelijke variabelen individueel niveau		Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)
opleidingsniveau				-,051***	,004	-,013***	,004	-,045***	,004	-,014	,003
wantrouwen						,009***	,003	,038***	,003		
etnische bedreiging						,147***	,003			,148***	,003
Controlevariabelen											
leeftijd				,002***	,000	,002***	,000	,002***	,000	,002***	,000
geslacht	man			,002	,009	,019**	,009	,003	,009	,019	,009
	vrouw				0		0		0		0
leefomgeving	platteland			,100***	,023	,049**	,022	,101***	,023	,052**	,022
	dorp			,076***	,013	,042***	,013	,077***	,013	,046***	,012
	kleine stad			,025**	,012	,011	,012	,022	,013	,014	,012
	buitenwijk grote stad			,006	,017	,006	,017	,000	,017	,011	,016
	grote stad				0		0		0		0
religie	niet religieus			,003	,011	-,005	,010	-,003	,011	-,002	,010
	wel religieus				0		0		0		0
Intercept		2,752***	,051	2,719***	,051	1,793***	,044	2,499***	,049	1,840***	,043
Variantie individueel niveau		,654	,005	,644	,005	,560	,005	,623	,005	,571	,005
Variantie landniveau		,075	,020	,072	,019	,043	,011	,062	,016	,045	,012
Intraklasse Correlatie		,103		,101		,071		,091		,073	
-2 Log Likelihood		80929,067		79269,169		65080,210		71352,173		70687,415	
Deviantie				1659,898***		14188,959***		7916,996***		8581,754***	

***= $p < 0,01$; **= $p < 0,05$

4.2 Toetsing hypothesen

Hierboven staat beschreven dat er, zoals aangenomen, inderdaad een negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat Chauvinisme bestaat. De vraag die in dit onderzoek echter centraal staat is of deze relatie op macroniveau wordt versterkt door dimensies van cultuur, geïnterpreteerd als wantrouwen en etnische bedreiging.

Geprobeerd wordt om een antwoord op deze vraag te vinden aan de hand van een tweetal hypothesen. In tabel 2 (model 3a t/m 3e) worden voor de toetsing van de hypothesen de effecten van de culturele dimensies (macro-effecten) op het verzorgingsstaat Chauvinisme geïnterpreteerd. Uitgangspunt daarbij is dat de culturele dimensies machtsafstand en feminiteit kunnen worden gerelateerd aan wantrouwen, terwijl de culturele dimensies collectivisme, onzekerheidsvermijding en langetermijngerichtheid kunnen worden gerelateerd aan etnische bedreiging. In tabel 3 (model 4a t/m 4e) tenslotte, wordt onderzocht of het verband tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat Chauvinisme afhankelijk is van de culturele dimensie (*interactie-effecten*).

Hypothese 1: De negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat Chauvinisme als gevolg van wantrouwen, wordt versterkt door "machtsafstand" (hypothese 1a) en "feminiteit van de cultuur" (hypothese 1b)

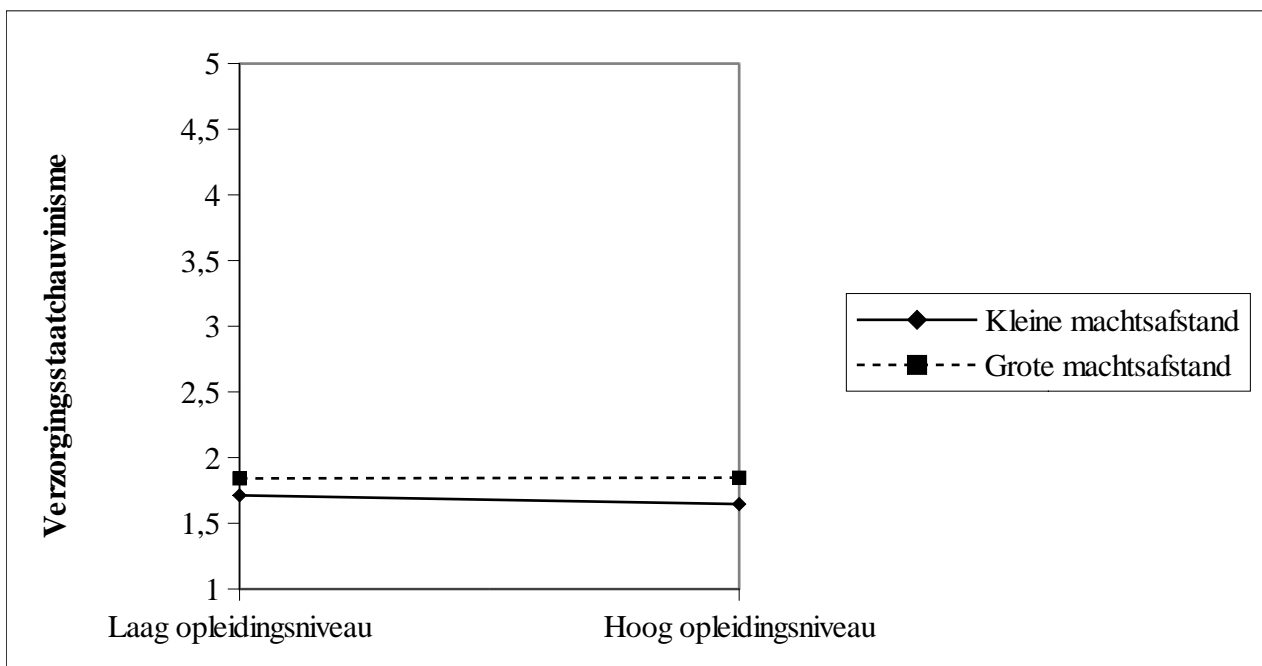
De hypothesen 1a en 1b worden in twee stappen getoetst. Bij de eerste stap wordt het effect van toevoeging van de culturele dimensie aan het model onderzocht. Hiertoe worden in de modellen 3a en 3b respectievelijk de culturele dimensies machtsafstand en masculien/feminiën toegevoegd aan het model. Bij de tweede stap wordt door toevoeging van een interactie-effect tussen culturele dimensie en opleidingsniveau onderzocht of binnen de culturele context een significant onderscheid in verzorgingsstaat Chauvinisme tussen de laagst en de hoogst

opgeleiden kan worden gevonden (model 4a en 4b).

Model 3a laat na de toevoeging van de culturele dimensie machtsafstand aan het model een beperkte versterking van het positieve effect van wantrouwen en het negatieve effect van opleidingsniveau op verzorgingsstaatchauvinisme zien. Het model levert een significante verbetering op ten opzichte van model 2 (deviantie = 4502,684). Ook toevoeging van het interactie-effect tussen opleidingsniveau en machtsafstand in model 4a zorgt voor een significante verbetering van het model (deviantie = 11,073). Het interactie-effect blijkt significant en positief, waarmee duidelijk wordt dat de culturele dimensie machtsafstand (geïnterpreteerd als wantrouwen) een significant effect heeft op de invloed van opleidingsniveau op verzorgingsstaatchauvinisme.

In figuur 1 wordt het verzorgingsstaatchauvinisme van lager- en hogeropgeleiden afgezet tegen de mate van machtsafstand. Figuur 1 laat zien dat machtsafstand zowel bij lageropgeleiden als hogeropgeleiden van invloed is op de mate van verzorgingsstaatchauvinisme. Het verzorgingsstaatchauvinisme van zowel lageropgeleiden als hogeropgeleiden is groter bij een grote machtsafstand dan bij een kleine machtsafstand. Lageropgeleiden scoren zowel bij een kleine machtsafstand als bij een grote machtsafstand hoger op verzorgingsstaatchauvinisme dan hogeropgeleiden. Bij een grote machtsafstand blijkt echter niet, zoals hypothese 1a veronderstelt, het verzorgingsstaatchauvinisme van lageropgeleiden het sterkst toe te nemen, maar juist dat van hogeropgeleiden. Het belangrijkste dat de grafiek laat zien, is dat de lijn van "grote machtsafstand", geen sterkere daling laat zien dan de die van "kleine machtsafstand". Hierdoor kan niet worden bevestigd dat de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme (als gevolg van wantrouwen) wordt versterkt door de machtsafstand. **Hypothese 1a moet worden verworpen.**

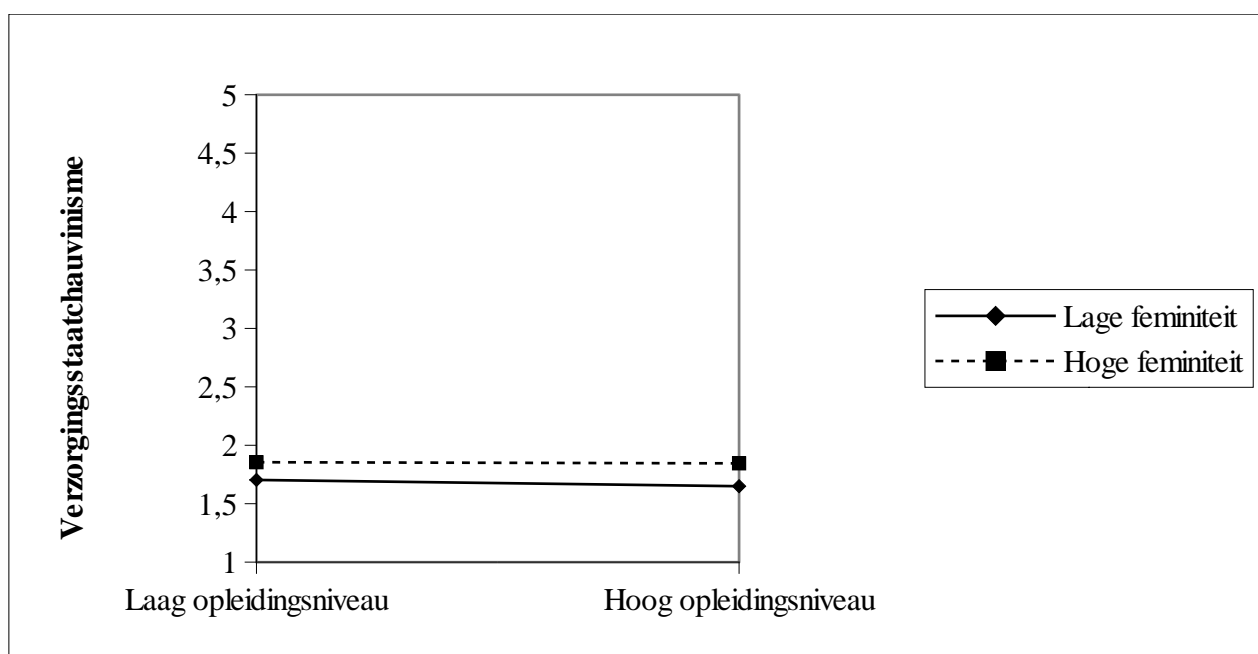
FIGUUR 1

Voor de toetsing van hypothese 1b wordt eerst gekeken naar model 3b. Na toevoeging van de culturele dimensie *feminiteit* verbetert de fit van dit model ten opzichte van model 2 (deviantie = 4505,132). Het model laat zien dat zowel het negatieve effect van opleidingsniveau, als het positieve effect van wantrouwen in zeer beperkte mate wordt versterkt. De toevoeging van de culturele dimensie masculien/feminien heeft een significant effect. Echter, in tegenstelling tot verondersteld blijkt dit effect negatief te zijn. In model 4b wordt daarna het interactie-effect tussen opleidingsniveau en masculien/feminien toegevoegd. Ook dit leidt tot een model-verbetering (deviantie = 6,848). Het interactie-effect tussen opleidingsniveau en culturele dimensie masculien/feminien is significant, maar wederom negatief.

In figuur 2 wordt het verzorgingsstaat Chauvinisme van zowel lageropgeleiden als hogeropgeleiden afgezet tegen de mate van feminiteit. Een hoge score op deze dimensie betekent dat een hogere mate van feminiteit. Dit figuur zien dat de culturele dimensie feminiteit van invloed is op het verzorgingsstaat Chauvinisme van zowel lageropgeleiden en hogeropgeleiden: zowel lageropgeleiden als hogeropgeleiden scoren in meer feminiene landen hoger op verzorgingsstaat Chauvinisme dan in minder feminiene landen. Figuur 2 laat zien dat bij een hoge feminiteit (anders dan verwacht) het verzorgingsstaat Chauvinisme van - hogeropgeleiden sterker toeneemt dan van lageropgeleiden. Het figuur laat zien dat de grafiek van "lage feminiteit" sterker daalt dan van "hoge feminiteit". Doordat de invloed van de feminiteit van de cultuur negatief is in plaats van positief, en het juist het verzorgingsstaat Chauvinisme van hogeropgeleiden is dat sterker toeneemt naarmate een cultuur meer feminien is, kan niet worden gezegd dat het negatieve effect van opleidingsniveau op verzorgingsstaat Chauvinisme (als gevolg van wantrouwen) wordt versterkt door de feminiteit van de cultuur. **Hypothese 1b moet worden verworpen.**

FIGUUR 2

Hypothese 2: *De negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat Chauvinisme als gevolg van etnische bedreiging wordt versterkt door "onzekerheidsvermijding" (hypothese 2a), "collectivisme" (hypothese 2b) en "kortetermijgerichtheid" (hypothese 2c)*

Evenals bij de toetsing van hypothesen 1a en 1b zal ook de toetsing van de hypothesen 2a, 2b en 2c in twee stappen gebeuren. Bij de eerste stap wordt het effect van toevoeging van de culturele dimensies "collectivisme" (model 3c) "onzekerheidsvermijding" (model 3d) en "kortetermijgerichtheid" (model 3e) als macrovariabele aan het model onderzocht. Bij de tweede stap zal het interactie-effect tussen de culturele dimensies en het opleidingsniveau aan het model worden toegevoegd om te onderzoeken of binnen de respectievelijke culturele dimensies een versterking plaatsvindt van het negatieve effect van opleidingsniveau op verzorgingsstaat Chauvinisme (model 4c, 4d en 4e).

Voor de toetsing van hypothese 2a worden daartoe de culturele dimensie individualistisch/collectief (model 3c) en het interactie-effect tussen individualistisch/collectief en het opleidingsniveau (model 4c) aan het model toegevoegd. Model 3c laat zien dat als de culturele dimensie individualistisch/collectief aan het model wordt toegevoegd, er een positief effect optreedt. Dit effect is echter niet significant. Wel levert het toevoegen van deze dimensie een significante verbetering van de fit op ten opzichte van model 2 (deviantie = 4496,811). Het interactie-effect tussen de dimensie individualistisch/collectief en het opleidingsniveau is

niet significant, zo blijkt uit model 4c. Het kan niet worden bevestigd dat de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat Chauvinisme als gevolg van etnische bedreiging wordt versterkt door "collectivisme". **Hypothese 2a moet worden verworpen.**

Toetsing van hypothese 2b vindt plaats in model 3d en 4d. De toevoeging van de culturele dimensie onzekerheidsvermijding laat zoals verwacht een positief effect zien van etnische bedreiging op de invloed van opleidingsniveau op verzorgingsstaat Chauvinisme. Dit effect is echter niet significant. Ook het interactie-effect tussen onzekerheidsvermijding en opleidingsniveau, dat in tabel 4d wordt onderzocht, is niet significant. Er kan hiermee niet worden bevestigd dat de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat Chauvinisme als gevolg van etnische bedreiging wordt versterkt door onzekerheidsvermijding. **Hypothese 2b moet worden verworpen.**

Hypothese 2c tenslotte wordt onderzocht door in model 3e de culturele dimensie langetermijngerichtheid - kortetermijngerichtheid, en in model 4e het interactie-effect tussen deze culturele dimensie en het opleidingsniveau toe te voegen. Model 3e laat zien dat toevoeging van de culturele dimensie langetermijngerichtheid - kortetermijngerichtheid een zwak positief effect tot gevolg heeft. Het effect hiervan is, evenals de effecten van de dimensies individualistisch/collectief en onzekerheidsvermijding, niet significant. Ook het interactie-effect is, net als de interactie-effecten tussen individualistisch-collectief en opleidingsniveau en onzekerheidsvermijding en opleidingsniveau, niet significant. Er treden geen significante effecten op. Derhalve **moet Hypothese 2c worden verworpen.**

TABEL 2

Verzorgingsstaat Chauvinisme in 29 Europese landen (multi-level regressieanalyse; schattingsmethode: maximum likelihood)

Onafhankelijke variabelen individueel niveau	Model 3a		Model 3b		Model 3c		Model 3d		Model 3e	
	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)
opleidingsniveau	-.014***	,004	-.014***	,004	-.014***	,004	-.014***	,004	-.011***	,004
wantrouwen	,011***	,003	,011***	,003	,011***	,003	,011***	,003	,003	,003
etnische bedreiging	,147***	,003	,147***	,003	,147***	,003	,147***	,003	,151***	,003
<i>Onafhankelijke variabelen landniveau ^^</i>										
machtsafstand	,369**	,141								
feminiteit			-.386***	,130						
collectivisme					,094	,198				
onzekerheidsvermijding							,163	,151		
kortetermijngerichtheid									,007	,408
<i>Controlevariabelen</i>										
leeftijd	,002***	,000	,002***	,000	,001***	,000	,002***	,000	,002***	,000
geslacht										
man	,019**	,009	,019**	,009	,019**	,009	,019**	,009	,026**	,010
vrouw	0		0		0		0		0	
leefomgeving										
platteland	,040	,023	,039	,023	,039	,023	,040	,023	,033	,024
dorp	,031**	,013	,031**	,013	,031***	,013	,031**	,013	,038**	,016
kleine stad	,012	,013	,012	,013	,012	,013	,012	,013	,010	,015
buitenwijk grote stad	,002	,017	,002	,017	,002	,017	,002	,017	,024	,019
grote stad	0		0		0		0		0	
religie										
niet religieus	-.004	,011	-.004	,011	-.004	,011			,000	,011
wel religieus	0		0		0		0		0	
Intercept	1,7592***	,043	1,761***	,039	1,759***	,043	1,761***	,042	1,773***	,049
Variantie individueel niveau	,514	,005	,557	,005	,557	,005	,557	,005	,514	,005
Variantie landniveau	,029	,010	,025	,007	,034	,010	,032	,009	,029	,010
Intraklasse Correlatie	,054		,043		,057		,055		,054	
-2 Log Likelihood	60577,526		60576,078		60583,399		60582,492		43328,880	
Deviantie	4502,684***		4504,132***		4496,811***		4497,718***		,000	

***=p<0,01; **=p<0,05

^^ = om de interpretatie van de analyse te vergemakkelijken zijn de waarden van de onafhankelijke variabelen op landniveau (culturele dimensies) en bijbehorende standaardfout vermenigvuldigd met 100

TABEL 3

	Model 4a		Model 4b		Model 4c		Model 4d		Model 4e	
	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)	Estimate	(s.e.)
<i>Onafhankelijke variabelen individueel niveau</i>										
opleidingsniveau	-,011***	,004	-,014***	,004	-,012***	,004	-,014***	,004	-,011***	,004
wantrouwen	,011***	,003	,011***	,003	,011***	,003	,011***	,003	,003	,003
etnische bedreiging	,147***	,003	,147***	,003	,147***	,003	,147***	,003	,151***	,003
<i>Onafhankelijke variabelen landniveau ^^</i>										
machtsafstand	-,355**	,140								
feministisch			-,379***	,130						
collectivistisch					,097	,198				
onzekerheidsvermijding							,162	,151		
kortetermijngerichtheid									,008	,408
<i>Controlevariabelen</i>										
leeftijd	,002***	,000	,001***	,000	,002***	,000	,002***	,000	,002***	,000
geslacht										
man	,019**	,009	,019**	,009	,019**	,009	,019**	,009	,026**	,010
vrouw	0		0		0		0		0	
leefomgeving										
platteland	,040	,023	,037	,023	,040	,023	,039	,023	,034	,024
dorp	,034**	,013	,030**	,013	,033**	,013	,031**	,013	,038**	,016
kleine stad	,013	,013	,011	,013	,013	,013	,012	,013	,010	,015
buitenwijk	,004	,017	,001	,017	,003	,017	,002	,017	,024	,019
grote stad	0		0		0		0		0	
religie										
niet religieus	,004	,011	-,004	,011	-,004	,011	-,004	,011	,001	,011
wel religieus	0		0		0		0		0	
<i>Cross level interacties ^^</i>										
opleidingsniveau x machtsafstand	-,057***	,017								
opleidingsniveau x feministisch			-,043***	,016						
opleidingsniveau x collectivistisch					,037	,019				
opleidingsniveau x onzekerheidsvermijding							,009	,014		
opleidingsniveau x kortetermijngerichtheid									-,015	,041
Intercept	1,762***	,039	1,763***	,039	1,760***	,043	1,761***	,042	1,773***	,049
Variatie individueel niveau	,557	,005	,557	,005	,557	,005	,557	,005	,514	,005
Variatie landniveau	,026	,007	,025	,007	,033	,009	,032	,009	,029	,010
Intraklasse Correlatie	,045		,043		,057		,055		,054	
-2 Log Likelihood	60566,453		60569,230		60579,588		60582,092		43328,753	
Deviantie	11,073***		6,848***		Fout:520		Fout:520		,127	

***=p<0,01; **=p<0,05

^^ = om de interpretatie van de analyse te vergemakkelijken zijn de waarden van de onafhankelijke variabelen op landniveau (culturele dimensies) en bijbehorende standaardfout vermenigvuldigd met 100

^^ = voor de cross level interacties zijn de met 100 vermenigvuldigde waarden van de verschillende culturele dimensies gebruikt

5 Conclusie en discussie

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat lageropgeleiden minder dan hogeropgeleiden bereid zijn de aanspraak van migranten op verzorgingsstaatarrangementen te steunen. Een verschijnsel dat in de literatuur verzorgingsstaat Chauvinisme wordt genoemd. In dit onderzoek wordt een stap gezet naar een beter begrip van het effect van de culturele context van een land op de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaat Chauvinisme op individueel niveau.

Omdat wantrouwen en etnische bedreiging mechanismen zijn die uit de literatuur naar voren komen als mechanismen die op individueel niveau van invloed zouden zijn op het verzorgingsstaat Chauvinisme onder lageropgeleiden, is allereerst onderzocht of de invloed van opleidingsniveau op verzorgingsstaat Chauvinisme kan worden verklaard door deze

mechanismen. Uit dit onderzoek blijkt de (negatieve) relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme inderdaad grotendeels te lopen via de mechanismen wantrouwen en etnische bedreiging. De invloed van het mechanisme etnische bedreiging blijkt hierbij op individueel niveau veel groter te zijn dan die van het mechanisme wantrouwen. Vervolgens is onderzocht hoe de sociale context van een land van invloed is op de relatie tussen het opleidingsniveau en de mate van verzorgingsstaatchauvinisme. Daarvoor is op grond van de 5 door Hofstede onderscheiden culturele dimensies een landenvergelijkende multi-levelanalyse uitgevoerd. De hypothesen waren dat de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van wantrouwen wordt versterkt in culturen die hoog scoren op "machtsafstand" en "feminiteit van de cultuur", en dat de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme als gevolg van etnische bedreiging wordt versterkt in culturen die hoog scoren op "onzekerheidsvermijding", "individualistisch/collectief" en "kortetermijngerichtheid".

In dit onderzoek zijn binnen de dimensies waarvan werd verondersteld dat deze geïnterpreteerd kunnen worden als wantrouwen (machtsafstand en masculien/feminien) effecten van de culturele dimensie op het verzorgingsstaatchauvinisme gevonden. Zowel lager- als hogeropgeleiden scoren in landen die hoog scoren op de culturele dimensies machtsafstand of masculien/feminien, hoger op verzorgingsstaatchauvinisme dan in landen die laag scoren op deze dimensies. Lager scoren op dimensies, lager verzorgingsstaatchauvinisme dan in landen die hoog scoren op de dimensies. Ook is er binnen deze culturele dimensies een interactie-effect tussen de culturele dimensies en het opleidingsniveau gevonden: ten opzichte van een lage score op deze dimensies, neemt bij een hoge score op machtsafstand en masculien/feminien het verzorgingsstaatchauvinisme van hogeropgeleiden sterker toe dan dat van lageropgeleiden. Verondersteld werd echter dat de interactie-effecten tot gevolg zou hebben dat het effect van opleidingsniveau van lageropgeleiden op verzorgingsstaatchauvinisme zou worden versterkt. Hypothesen 1a en 1b worden daarom verworpen.

Eenduidige verklaringen voor de gevonden resultaten kunnen niet gegeven worden. In het geval van machtsafstand zou een mogelijke verklaring zijn dat hogeropgeleiden door middel van onderwijs meer doordrongen zijn van hun eigen cultuur. Als die cultuur inhoudt dat sociale ongelijkheid (Hofstede, 2005, p. 61) en grote verschillen in macht, rijkdom, status en privileges (Hofstede, 2005, p. 70) worden geaccepteerd, zou dat kunnen betekenen dat degenen met de hoogste opleidingen –en de bestbetaalde functies- deze sociale ongelijkheid – en de slechte sociaaleconomische posities van migranten- meer accepteren dan lageropgeleiden: dit is immers een onderdeel van de cultuur is waar zij door middel van deelname aan het onderwijs meer dan lageropgeleiden van doordrongen zijn. Als de positie van migranten wordt geaccepteerd, is er geen aanleiding om deze positie te verbeteren door hen recht op sociale voorzieningen te verlenen.

Een mogelijke verklaring voor het groter wordende verzorgingsstaatchauvinisme onder hogeropgeleiden in feminiene culturen ontbreekt. Verwacht werd immers dat in meer masculiene culturen het lot van de armen wordt gezien als hun eigen schuld. Dat armen harder moeten werken en rijken niet hoeven te helpen (Hofstede, 2005, p. 155). In dit onderzoek blijkt het verzorgingsstaatchauvinisme juist in feminiene culturen echter sterker te zijn dan in masculiene culturen.

Ook zijn de dimensies onderzocht waarvan werd verondersteld dat deze geïnterpreteerd kunnen worden als etnische bedreiging (individualistisch-collectief, onzekerheidsvermijding en lange termijn/ korte termijn). Op landenniveau zijn geen effecten van de deze culturele dimensie op het verzorgingsstaatchauvinisme gevonden. De hieraan gerelateerde hypothesen werden alle verworpen.

In dit onderzoek zijn twee mechanismen bestudeerd waarvan op grond van de literatuur werd verondersteld dat deze van invloed zijn op de relatie tussen opleidingsniveau en verzorgingsstaatchauvinisme. Beide mechanismen blijken inderdaad van invloed te zijn op die relatie. Echter blijkt dat deze mechanismen ieder (voornamelijk) op een ander niveau van invloed zijn: waar van deze twee mechanismen etnische bedreiging het belangrijkste mechanisme is op individueel niveau, lijkt wantrouwen (of in ieder geval de als wantrouwen

geïnterpreteerde culturele dimensies machtsafstand en feminiteit) dat te zijn op landenniveau. Al is het effect van etnische bedreiging op individueel niveau aanzienlijk groter dan dat van wantrouwen op landenniveau.

Dit onderzoek lijkt daarmee te hebben geleid tot mogelijke nieuwe inzichten. Immers, voor zover bekend is in eerder onderzoek niet gevonden dat opleidingsniveau (via enig mechanisme) op verschillende niveaus van invloed kan zijn op het verzorgingsstaatchauvinisme binnen een samenleving. Daarnaast geeft dit onderzoek voor het eerst aanleiding om aan te nemen dat het verzorgingsstaatchauvinisme binnen een samenleving gerelateerd kan worden aan de door Hofstede onderscheiden culturele dimensies van een samenleving en de interpretatie daarvan via wantrouwen en etnische bedreiging.

Het inzicht dat verschillende mechanismen op verschillende niveaus van invloed zijn op de steun voor toekenning van rechten op aanspraak op sociale voorzieningen kan van belang zijn voor de instandhouding van de verzorgingsstaat, waar, zoals we zagen in hoofdstuk 2, voldoende steun onder de bevolking nodig voor is. Deze steun is broos en hangt af van de manier waarop de verzorgingsstaat wordt georganiseerd. Als het gaat om toekenning van bepaalde rechten aan migranten, moet worden voorkomen dat de opname van migranten in het stelsel van arrangementen leidt tot conflicten (Mau & Burkhardt, 2009). Hofstede verwijst in deze naar Contentieus "De esprit des Lois" wanneer hij zegt dat de wetgever de geest van de natie moet volgen.

Culturen -en de verschillende dimensies van culturen- zijn, zo stelt Hofstede, stabiel. Voor beleidsmakers is het moeilijk om daar verandering in aan te brengen. Juist ook omdat zij voortkomen uit een cultuur en deze cultuur reproduceren. Waar vanuit beleidsoogpunt wel rekening mee gehouden kan worden, zijn de effecten van de culturele dimensies, zoals wantrouwen, op steun voor verzorgingsstaat. Meer inzicht in de geest van de natie (dus: in de mechanismen achter de steun), kan helpen bij het verkrijgen en behouden van voldoende steun voor de arrangementen van de verzorgingsstaat en het voorkomen van conflicten. Blijkens de resultaten van dit onderzoek zal hiervoor op individueel niveau rekening gehouden moeten worden met de gevolgen van de etnische bedreiging die lageropgeleiden ervaren van de aanwezigheid van migranten. Op landenniveau zal in landen die hoog scoren op de dimensies machtsafstand en masculien/feminien rekening gehouden moeten worden met het wantrouwen onder de lageropgeleiden. Dit is in lijn met Van Veen die, zoals we zagen, stelde dat om voldoende steun te behouden voor arrangementen die met misbruik geassocieerd worden, meer tegenprestaties van (en controle op) de ontvanger verwacht wordt (Van der Veen et al., 2010). Het lijkt dan ook logisch dat in culturen die sterk feministisch zijn, of in culturen met een grote machtsafstand, meer rekening gehouden moet worden met het inbouwen van voldoende tegenprestaties en controle in het stelsel om de benodigde steun te behouden onder de lageropgeleiden.

Het inzicht dat steun voor verzorgingsstaatarrangementen af kan hangen van specifieke culturele aspecten, zou ook van belang kunnen zijn voor de omgang met vraagstukken omtrent centralisatie/decentralisatie van bevoegdheden. En dat met name als het gaat om beantwoording van de vraag op welk niveau de verzorgingsstaat vormgegeven en uitgevoerd zou moeten worden.

Een belangrijke beperking kan echter niet onopgemerkt blijven. De in dit onderzoek gebruikte kernconcepten wantrouwen en etnische bedreiging zijn geconstrueerd uit verschillende items van een survey die hier niet specifiek voor werd samengesteld. Het wantrouwen dat in dit onderzoek wordt gemeten is dan ook eerder een algemeen wantrouwen, dan een specifiek wantrouwen tegen migranten. Verder (landenvergelijkend) onderzoek naar de invloed van etnische bedreiging en wantrouwen op het verzorgingsstaatchauvinisme zou daar rekening mee kunnen houden door over deze concepten specifieke items op te nemen.

Ook werd in dit onderzoek aangenomen dat verzorgingsstaatchauvinisme een concept is dat in gelijke mate opgaat voor zowel autochtonen als inwoners van andere afkomst. De theorie van Hofstede geeft immers aanleiding dit aan te kunnen nemen. In vervolgonderzoek zou onderzocht kunnen worden in hoeverre deze aanname correct is en de theorie van Hofstede op

dit punt bevestigd, dan wel verworpen kan worden.

Bij elkaar genomen leidt deze studie dan tot de conclusie dat wantrouwen en etnische bedreiging beide van invloed zijn op de relatie tussen verzorgingsstaatchauvinisme en opleidingsniveau, maar dat beide mechanismen van invloed zijn op een ander niveau.

6 Literatuur

- Achterberg, P. & Veen, R.J. van der. (2011). De verzorgingsstaat als electoraal mijnenveld. *Socialisme & democratie*, 68(3), 42-50.
- Alesina, A., & Glaeser, E. L. (2004). *Fighting Poverty in the US and Europe: A World of Difference*. New York: Oxford University Press.
- Andersen, J.G., & T. Bjorklund (1990). Structural Changes and New Cleavages: the Progress Parties in Denmark en Norway. *Acta Sociologica*, 33(2), 195-217.
- Bay, A., & Pedersen, A. (2006). The Limits of Social Solidarity: Basic Income, Immigration and the Legitimacy of the Universal Welfare State. *Acta Sociologica*, 49(4), 419-436.
- Beck, U. (1991) *Ecological Enlightenment: Essays on the Politics of the Risk Society*. Amherst, NY: Prometheus Books.
- Beer, P. de (2008). De vele gezichten van solidariteit. In J.J. Van Dijk (Ed.), *Verbindend bouwen: over solidariteit en verzorgingsstaat* (pp 61-72). Utrecht, Uitgeverij Kok.
- Coenders, M. (2001). Nationalistic Attitudes and Ethnic Exclusionism in a Comparative Perspective. Nijmegen: Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Felling, A., Peters, J., & Scheepers, P. (1986). *Theoretische Modellen ter Verklaring van Etnocentrisme* [Theoretical models for explaining ethnocentrism]. Nijmegen: ITS.
- Gabennesch, H. (1972). Authoritarianism as World View. *American Journal of Sociology*, 77: 857-875.
- Gilens, M. (1999) *Why Americans Hate Welfare: Race, Media, and the Politics of Antipoverty Policy*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Hofstede, G. (2005). *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen*. 2e druk, Contact 2005
- Houtman, D. (2000). *Een blinde vlek voor cultuur: Sociologen over cultureel conservatisme, klassen en moderniteit*. Assen: Van Gorcum.
- Kirkman, B.L., Lowe, K.B. & Gibson, C.B. A quarter century of *Culture's Consequences*: a review of empirical research incorporating Hofstede's cultural values framework. *Journal of international Business Studies*, (2006) 37, 285-320
- Kunovich, R.M. (2004). Social structural position and prejudice: an exploration of cross-national differences in regression slopes. *Social Science Research*, 33, 20-44
- Mau, S. & Burkhardt, C. (2009). Migration and welfare state solidarity in Western Europe. *Journal of European Social Policy*, 19(3), 213-229.
- Manevska, K., Waal, J. van der, Achterberg, P.H.J., Houtman, D. & Koster, W. de (2010). Sommigen zijn gelijkjer dan anderen: Economisch Egalitarisme en Verzorgingsstaatschauvinisme in Nederland. *Sociologie*, 6(1), 3-25.
- Manevska, K. & Achterberg, P. (2013). Immigration and Perceived Ethnic Threat: Cultural

Capital and Economic Explanations. *European Sociological Review*.

Oorschot, W. van (2008). Solidarity towards immigrants in European welfare states. *International Journal of Social Welfare*. 17 (1), 3-14 , 2-14

Oorschot, W. van (2006). Making the Difference in Social Europe: Deservingness Perceptions among Citizens of European Welfare States. *Journal of European Social Policy*. 16(1), 23-42

Overbye, E. (2000). Commitment to Welfare: a question of trust. *Skript* 4/00. Nova

Scheepers, P., Gijsberts, M. & Coenders, M. (2002) Ethnic Exclusionism in European Countries. Public Opposition to Civil Rights for Legal Migrants as a Response to Perceived Ethnic Threat. *European Sociological Review* 18(1), 17–34.

Schneider, S.L. (2008). Anti-immigrant attitudes in Europe: outgroup size and perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, 24, 53-67

Swaan, A. de. (1988). *In care of state*. Amsterdam, Bakker.

Veen, R.J. van der, Achterberg, P.H.J. & Raven, J. (2009). De legitimiteit van de verzorgingsstaat. In SVB (Ed.), *Zicht op zekerheid. Uitvoering geven aan moderne volksverzekeringen* (pp. 81-87). Amstelveen: SVB.

Waal, J. van der, Achterberg, P & Oorschot, W. van (2011, april). *Why Are in Some European Countries Immigrants Considered Less Entitled to Welfare. An Assessment on the Impact of Ethnic Diversity, Ethnic Competition, and Violated Reciprocity on Welfare Chauvinisme*. Submitted for the NORFACE 2011 conference, Londen, April 6th-9th.